

## Edgar Allan Poe (1809 – 1849): Zánik domu Usherů

### Struktura zkoušky:

#### I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, umělecký směr / tvůrčí skupina, literárněhistorický kontext, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje); 2. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

3. Námět, témata, hlavní motivy; 4. Zvláštnosti kompozice;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti.

Vzpomínám, jak nás myšlenky této balady zavedly k úvahám, v nichž Usher projevil názor, který uvádím ani ne tak pro jeho novost (neboť někteří lidé smýšleli podobě), jako spíš pro tvrdošijnost, s jakou jej Usher hájil. Tento názor zhruba tvrdil, že rostlinstvo má schopnost vnímat. Ovšem Usherova rozháraná mysl dodala myšlence poněkud smělejší podobu; podle něho vztahovala se tato citlivost za určitých podmínek i na říši nerostů. Nemám slov, kterými bych vyličil celou šíři jeho přesvědčení ani jeho vášnivě zaujetí pro ně. Jeho víra ovšem souvisela (jak jsem již napověděl) s šedými kameny sídla Usherových předků. Domníval se, že podmínky oné vnímavosti jsou zde splněny souladným seskupením těchto kamenů, řádem jejich rozmístění i rozmístění plísně, která je pokrývá, i zetlelých stromů kolem – a především dlouhým, ničím nepřerušným trváním tohoto seskupení i jeho odrazu v nehybné hladině močálu. Důkaz – důkaz této citlivosti – je prý přece patrný (ulekl jsem se, když to řekl) v postupném, ale vytrvalém zhušťování onoho svébytného ovzduší kolem vody i zdi. Výsledek prý mohu rozpoznat v té tiché, ale neodbytné a strašlivé síle, která již staletí utváří osudy jeho rodiny a která z něho udělala to, co vidím – to, co je. K těmto názorům netřeba nic dodávat a já raději pomlčím.

A nadlidské vypětí, s kterým pronesl tuto větu, jako by v sobě tajilo moc zaklínadla – zvolna se rozevřely bytelné ebenové vrátné obrovských, starodávných dveří, na které Usher prstem ukazoval. Způsobil to náhlý průvan – ale tam za těmi dveřmi stála opravdu vysoká, zahalená postava lady Madeline Usherové. Její bílý rubáš byl zkrvácený a celé vyzáblé tělo bylo poseto stopami po urputném zápasu. Vteřinu zůstala stát na prahu a jen se chvěla a vrávorala – pak s tichým sténavým vzlykem padla dovnitř, padla na bratra, kterého v zběsilé a teď opravdu poslední smrtelné křeči strhla na zem mrtvého – oběť hrůz, které předvídal.

Zděšeně jsem prchal z pokoje – prchal jsem z domu. Když jsem ujížděl po staré hrázi, bouře dosud běsnila. Náhle šlehlo přes cestu ohnivě světlo; ohlédl jsem se; chtěl jsem se podívat, odkud se vzala tak neobyčejná záře, vždyť za mnou byl jen ohromný dům a jeho stín. To měsíc tak zářil, zapadající, krvavě rudý měsíc v úplňku – jasně prosvítal trhlinou v domě, dříve sotva rozeznatelnou, táhnoucí se klikatě od střechy až k základům. Jak jsem na ni upřeně hleděl, začala se rozsedinou rychle šířit; vtom zadul mocný víchř a do očí mi zableskl celý kotouč měsíce – hlava se mi zatočila závratí, když jsem viděl, jak se mohutné zdi na kusy rozpadají. Pak se ozval táhlý, burácivý řev jako hlas tisícových vod – a hluboký, černý močál u mých nohou se chmurně a teskně zavřel nad troskami „Domu Usherů“.

## **II. Nebeletristický text:**

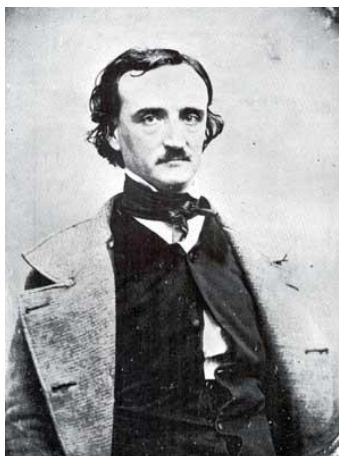
A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

### **Edgar Allan Poe: Filosofie básnické skladby**

Spisovatelé – zvláště pak básníci – nás většinou chtějí udržovat v domněnání, že tvoří v jakémsi ušlechtilém šílenství – v jakémsi nazíravém vytržení – a přímo by se zhrozili, kdyby měli dát čtenářům nahlédnout za kulisy, na nehotové myšlenky, dosud rozkolísané a vratké – na vlastní záměry pojaté až v poslední chvíli – na nescíslné záblesky myšlenky, které nedozrály k úplné podobě – na dozrálé nápady, nepotřebné, a proto malomyslně zahozené – na místa pečlivě vybíraná a potlačovaná – na pracné pilování a vsuvky – slovem na hnací a posuvná kolečka – na jevištní mašinérii – na schůdky i propadliště – na falešný knír, šminku i flastříky, z nichž se v devětadesáti případech ze sta skládá majetek literárního herce.

Edgar Allan Poe (19. 1. 1809 Boston, stát Massachusetts, Spojené státy americké – 7. 10. 1849 Baltimore, stát Maryland)



**Americký spisovatel a novinář.** Významný představitel literárního romantismu v poezii i próze, jeden ze zakladatelů detektivní, hororové a vědeckofantastické literatury.

Edgar Allan Poe se narodil v rodině **kočovních herců**. Otec však rodinu brzy opustil a matka zemřela r. 1811 na plicní nemoc tuberkulózu. Malého **sirotka** si vzali **na vychování** bohatí, ale bezdětní **manželé Allanovi**. Své příjmení pak dali Edgarovi jako prostřední z jeho jmen.

Na utváření Poeovy osobnosti výrazně působilo několik skutečností. Láskyplný vztah k nevlastní matce byl doprovázen konflikty s přísným otčímem. Allanovi Edgara nikdy neadoptovali; poskytli mu dobré školní vzdělání, ale nijak jej hmotně nepodpořili pro budoucnost. Poe od dětství hodně četl; kromě **beletrie** se zajímal také o **přírodní vědy**: jejich metodu přesného popisu použil později ve svých prózách.

Léta 1815 – 1820 strávila rodina Allanových ve **Velké Británii**; Edgara tam umístili do typické anglické internátní školy. Anglie Poea hluboce ovlivnila spojením starobylosti, tajemna a nevládného konzervatismu. V r. 1826 Poe začal studovat **jazyky** na **Virginské univerzitě**, kterou krátce předtím založil Thomas Jefferson, jeden z vůdců někdejší Americké revoluce 1776. Protože student Poe měl od Allanových jen nízké kapesné, zkusil štěstí v hazardních hrách, ale ty ho naopak uvrhly do dluhů. Když je otčím odmítl zaplatit, Poe univerzitu opustil a (navíc zklamán tím, že jeho dívka se mezitím provdala za bohatého podnikatele) vstoupil r. 1827 z finančních důvodů do **armády**. Zároveň mu však vyšla **první kniha: básnická sbírka Tamerlán a jiné básně** (Tamerlán neboli Tímúr byl proslulý turkický dobyvatel a vládce, který ve 14. století vytvořil velkou orientální říši).

Rodina Allanových se Poeovi odcizila poté, kdy mu v r. 1829 nevlastní matka zemřela a otčím se rychle znovu oženil a založil svou vlastní rodinu. Poe ještě začal studovat na proslulé **vojenské akademii West Point**, ale tam se jen utvrdil ve svém odporu vůči bezduché tuhé kázní a po několika měsících ji opustil (r. 1831), aby se plně věnoval literární práci.

Poe dospěl ve velmi inteligentního, sečtělého, společenského, avšak také prudkého a extravagantního muže. Jako autor tří básnických sbírek se pokusil rovněž o **prózu**: v r. 1833 vyhrál literární soutěž (se svou povídkou **Rukopis nalezený v láhvi**; jedná se o přízračný trosečnický příběh) a vzápětí nastoupil dráhu žurnalisty. Byl zdatným **novinářem**: psal velké množství textů různého druhu, od povídek a básní až po literární kritiky. Vystřídal několik redakcí, dokázal zněkolikanásobit počet předplatitelů novin, pro něž pracoval.

V r. **1836 se oženil se svou** ani ne čtrnáctiletou **sestřenicí Virginii Clemmovou** (1822 – 1847). Novinářská profese nebyla výnosná a manželé Poeovi žili velmi skromně. Poe usilovně pracoval, ale zároveň si život komplikoval nemírným pitím alkoholu.

**40. léta 19. století představují vrchol Poeovy literární činnosti.** Nejprve (r. 1840) vydal dvousvazkový povídkový soubor *Grotesky a arabesky*, do nějž shrnul i některé své dřívější práce. V r. 1841 Poe časopisecky otiskl **povídku Vraždy v ulici Morgue**. Dílo vzbudilo velkou pozornost (i v Evropě, především ve Francii), neboť se jedná o **první skutečný detektivní příběh** v dějinách literatury: postava francouzského racionalistického pátrače Augusta Dupina, řešícího záhadu vraždy dvou žen v pokoji uzamčeném zevnitř, je prvním literárním detektivem vůbec – inspiroval i britské spisovatele Arthura Conana Doylea ke stvoření slavného Sherlocka Holmese a Agathu Christie



k postavě Belgičana Hercule Poirota). Stejně silný ohlas měla také další Poeova **detektivka Zlatý brouk** (1843): tentokrát šlo o rozluštění šifry skrývající místo uložení pirátského pokladu.

Poe **navazoval na britské romantiky** (George G. Byrona aj.), ale jeho vlastní, osobitý přínos literatuře je obrovský; mj. **zdokonaloval žánry triviální literatury (horor, detektivku apod.)** a vytvářel v jejich rámci **umělecky hodnotná díla**.

Tvůrčím způsobem vytěžil **atmosféru počínající technické éry**: každý předmět či každý věcný detail zmíněný (často s velkou precizností) v jeho povídkách má svůj význam pro smysluplné vyznění příběhu. Mnoho Poeových povídek se odehrává v důmyslně aranžovaných uzavřených prostorách, které korespondují se složitou duší svých vnitřně osamělých obyvatel a jejichž konstrukce svědčí o tom, že autor dokázal pro svůj záměr **ovládnout dané místo i čas**. Poe vytváří **působivé zápletky se zdáním věrohodnosti**, umí vystupňovat **napětí**; někdy se uchyluje až k **mystifikaci**.

V r. **1842** se v americké Philadelphii Poe setkal s jiným mladým, ale také již populárním spisovatelem, s **britským prozaikem Charlesem Dickensem**; ačkoli oba náležejí k odlišným literárním směrům (Dickens psal metodou realismu), setkání bylo pro oba významné, neboť jejich tvorba měla některé podobné rysy.

R. **1845** Poe způsobil senzaci svou časopisecky publikovanou **básní Havran**, která se zařadila mezi nejslavnější literární díla všech dob. Poeova umělecká dráha kulminovala, opatrně následována i zlepšením finanční situace. Zvrat však přinesla tragická událost: v r. **1847 zemřela** na tuberkulózu v necelých pětadvaceti letech Poeova manželka **Virginia**. Poe se dvakrát pokusil navázat nový vztah, ale ani v jednom případě neuspěl, protože jeho partnerky odrazovala Poeova záliba v alkoholu. Poe začal rychle chátrat na těle i na duchu, ale ještě napsal **esejistické dílo Eureka**, v němž shrnul svůj filozofický pohled na svět. 3. října 1849 byl nalezen zcela vyčerpán a opilý na ulici ve městě Baltimore, kde žil, a ačkoli byl dopraven do nemocnice, po čtyřech dnech zemřel.

**Poeovo dílo** začalo podléhat čtenářskému zapomnění; zvrat ovšem vyvolal francouzský básník **Charles Baudelaire** (1821 – 1867), zakladatelská osobnost francouzské neformální skupiny **prokletých básníků**, náležejících do tvůrčí atmosféry **konce století (fin de siècle)**: Baudelaire vyzdvihl a zpopularizoval **Poea pro evropskou a světovou literární veřejnost** jako příklad **dokonalé umělecké osobnosti**, jejíž velikost ani význam její okolí osudově nepochopilo.

### *Některá díla:*

**Básnická sbírka Tamerlán a jiné básně** (Tamerlane and Other Poems; 1827);

**Báseň Havran** (The Raven; 1845; báseň se ve skutečnosti jmenuje *Krkavec*, ale většina českých překladatelů dává přednost názvu *Havran*, který je anglickému originálu blízký svou dvouslabičnou délkou i zvukovou podobou; ovšem *havran* = angl. *rook*);

**Povídky (celkem 78):**

**a) tajuplné a hororové:** **Černý kocour** (The Black Cat), **Démon zvrácenosti** (The Imp of the Perverse), **Jáma a kyvadlo** (The Pit and the Pendulum), **Král Mor** (King Pest), **Maska Červené smrti** (The Masque of the Red Death), **Muž davu** (The Man of the Crowd), **Předčasný pohřeb** (The Premature Burial), **Skokan** (Hop-Frog), **Sud vína amontilladského** (The Cask of Amontillado), **William Wilson**, **Zánik domu Usherů** (The Fall of the House of Usher);

**b) dobrodružné:** **Pád do Maelströmu** (A Descent into the Maelström), **Rukopis nalezený v láhvi** (MS. Found in a Bottle);

**c) detektivní:** **Vraždy v ulici Morgue** (The Murders in the Rue Morgue), **Zlatý brouk** (The Gold-Bug);

**d) vědeckofantastické:** **Příběh z Rozeklaných hor** (A Tale of the Ragged Mountains), **Rozhovor Eirose s Charmionem** (The Conversation of Eiros and Charmion), **Senzace s balonem** (The Balloon-Hoax), **Von Kempelen a jeho objev** (Von Kempelen and His Discovery);

**e) humoristické** (ovšem zároveň zpravidla zařaditelné k výše uvedeným skupinám): **Muž, který se rozpadl** (The Man That Was Used Up), **Na slovíčko s mumii** (Some Words with a Mummy), **O šizení jakožto exaktní vědě** (Diddling Considered as One of the Exact Sciences), **Tisící druhý Šeherezádin příběh** (The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade), **Vrah jsi ty!** (Thou Art the Man!);

**Dobrodružný román Dobrodružství Arthura Gordona Pyma** (The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket; 1838);

**Literární esej Filozofie básnické skladby** (The Philosophy of Composition; 1846; autorská interpretace *Havrana*);

**Filozofický esej Eureka** (1848).

### **Edgar Allan Poe (1809 – 1849): Skokan (1849)**

Nepoznal jsem člověka tak lačného žertování, jako byl král. Žil snad jen pro šprýmy. Kdo uměl dobře vyprávět anekdoty, ten si ho bezpečně získal. Není proto divu, že jeho sedm ministrů bylo sedm na slovo vzatých vtipálků. Následovali krále nejen jako nepřekonatelní vtipálci, ale připodobnili se mu i svými postavami: byli jako on mohutní, tělnatí, tuční. Nikdy se mi nepodařilo zjistit, zda lidé z vtipkování tloustnou, anebo zda je tloušťka tak trochu k vtipkování předurčuje, ale jisté je, že hubený šprýmař je bílá vrána.

Na nějakou vybroušenost nebo, jak tomu říkal, „delikátnost“ vtipu si ovšem král nijak nepotrpěl. Liboval si spíš v říznosti, rozvernosti žertu než v jeho duchaplnosti. Rafinované vtipkování ho unavovalo. Jistě by dal přednost Rabelaisovu *Gargantuovi* před Voltairovým *Zadigem*; a celkem jeho vkusu vyhovovalo daleko víc, když někdo někomu něco vyvedl, než řekl.

Můj příběh je z doby, kdy dvorní šaškové nevyšli ještě úplně z módy. Několik velkých evropských monarchií si dosud drželo své „blázny“, kteří nosili strakatinu s čapkou a rolničkami a kteří na požádání – za pár drobtů spadlých z královského stolu – musili umět vyklopit nějaký britký vtip.

Náš král si samozřejmě také choval šaška. Celkem vzato potřeboval trochu té pošetilosti – už proto, aby vyvážil hlubokomyslnou moudrost sedmi mudrců, kteří byli jeho ministry – nemluvě o jeho vlastní osobě.

Jeho blázen či dvorní šašek nebyl však jenom šaškem. Měl v očích krále trojnásobnou cenu – byl totiž navíc trpaslík a mrzák. Trpaslíci bývali v těch dobách u dvora právě tak běžní jako šašci, a mnohému monarchovi by bylo zatěžko trávit své dny (dny u dvora jsou poněkud delší než jinde) bez obou: bez šaška, s kterým se mohl zasmát, a bez trpaslíka, kterému se mohl posmívat. Jenže šprýmaři, jak jsem již podotkl, bývají v devětadevadesáti případech ze sta tuční, břichatí a nemotorní – a tak si náš král mohl co chvíli gratulovat, že ve Skokanovi (tak se šašek jmenoval) získal trojí poklad v jedné osobě.

Domnívám se, že jméno Skokan nedali trpaslíkovi kmotři při křtu, ale že mu je jednomyslně přiřklo sedm ministrů pro jeho neschopnost chodit jako ostatní lidé. Skokan se opravdu mohl pohybovat jen jakýmsi škubavým krokem – něco mezi skákáním a plazením – a tyto pohyby skýtaly neomezenou potěchu a ovšem i útěchu králi, ačkoli krále i s jeho vydutým břichem a vodnatelnou hlavou považoval celý dvůr za postavu vskutku nádhernou.

Avšak Skokan, třebaže se na znetvořených nohou jen s ukrutnou námahou smýkal po zemi, měl ohromnou sílu v pažích (jíž mu příroda patrně nahradila nemohoucnost dolních končetin), takže hravě předváděl kousky úžasné obratnosti, byl-li jen po ruce strom, lano nebo cokoli, po čem se dalo šplhat. Při této akrobacii se věru podobal spíš veverce nebo opičce než žabákovi.

Nemohu říci přesně, odkud Skokan původně pocházel, vím jen, že to byla jakási barbarská země, o které nikdo nic nikdy neslyšel, a že byla nesmírně daleko od dvora našeho krále. Skokan a s ním

mladá dívenka, téměř právě tak zakrslá (ovšem jinak krásně souměrná a k tomu skvělá tanečnice), byli uneseni ze svých domovů a posláni jako dar králi jedním z jeho vítězících generálů.

Není divu, že za těchto okolností se oba malí zajatci důvěrně sblížili. Byli z nich brzy opravdu nerozluční přátelé. Avšak Skokan, třebaže byl tak ohromným zdrojem zábavy, nebyl ani trochu oblíben a nemohl proto Tripettě prokázat mnoho služeb; zato ona byla pro svůj půvab a nevšední krásu (i přes svou titěrnost) každým obdivována a hýčkána a měla u dvora značný vliv, kterého nikdy neopomenula užít ve prospěch Skokanův.

Jednou se král rozhodl uspořádat na počest jakési významné státní události – už nevím jaké – maskarní ples. A kdykoli se u dvora konala maškaráda či něco podobného, vždycky se skvěle uplatnil talent jak Skokanův, tak Tripettin. Zvláště Skokan byl tak vynalézavý v námětech na všelijaké výjevy, v návrzích na zcela originální postavy i kostýmy pro maskarní plesy, že by se bez jeho rad snad ani nebyli obešli.

Nadešla noc, na kterou slavnost stanovili. Pod Tripettiným dohledem byla nádherná dvorana vyzdobena důmyslnou dekorací, která měla maškarádě dodat patřičně vznešeného lesku. Celý dvůr hořel nedočkavostí. Pokud se kostýmů a masek týká, byl každý samozřejmě už dávno rozhodnut. Mnozí si už před týdnem nebo i před měsícem rozmysleli, co budou představovat, a nikde se neprojevil ani náznak nerozhodnosti – jen král a jeho sedm ministrů byli na rozpacích. Proč právě oni váhali, to mi nebylo jasné, ledaže by to dělali ze šprýmu. Ale nejspíš na nic nemohli přijít proto, že byli tak vypasení. Ať tak či onak, čas utíkal, a nakonec v nouzi nejvyšší poslali pro Tripettu a Skokana.

Když dva maličcí přátelé předstoupili před krále, zastihli ho se všemi sedmi kabinetními ministry u vína; ukázalo se však, že mocnář má mizernou náladu. Věděl, že Skokan víno nemá rád, podněcovalo totiž toho chromého chudáka až k zuřivosti, a zuřivost není zrovna příjemný stav. Jenže král miloval žertíky a bavilo ho, když mohl Skokana přimět k pití a „náladiče“, jak tomu říkal.

„Pojď sem, Skokane,“ řekl, když šasek a jeho družka vstoupili, „nejdřív zhltni tady ten pohár na zdraví svých dalekých přátel (Skokan jen povzdychl), a pak nás oblaž svým důvtipem. Chceme masky – ale aby to byly skutečné charaktery, člověče –, něco originálního, co tu ještě nebylo. Už nás nudí dívat se věčně na jedno a totéž. Pojď, napij se! Víno ti zjasní rozum.“



Na takové pobídky se snažil Skokan jako obvykle vymyslet nějakou vtipnou odpověď, avšak dnes na nic nepřišel. Ten ubožák měl totiž zrovna narozeniny, a rozkaz, aby připil vzdáleným přátelům, mu vehnal slzy do očí. Do poháru, který pokorně přijal z tyranovy ruky, padaly velké, hořké krůpěje.

Král řval smíchy, když trpaslík váhavě dopíjel víno: „Vidíš, co dokáže sklenice dobrého vína! Vždyť se ti už lesknou oči!“

Ubohý človíček! Oči mu spíše sálaly, než se leskly, neboť víno zaúčinkovalo na jeho vznětlivý mozek prudce a okamžitě. Neklidně postavil číši na stůl a položeným pohledem se rozhlédl po společnosti. Úspěch králova „žertíku“ je všechny zřejmě náramně pobavil.

„A teď k věci,“ řekl ministerský předseda, neobyčejný tlust'och.

„Ano,“ řekl král, „musíš nám poradit, milý Skokane. Chceme masky – originální postavy, mládenče – zkrátka, potřebujeme

charaktery – jeden jako druhý – ha, ha, ha!“ a protože tohle myslel skutečně jako žert, opakovalo jeho smích těch sedm sborem.

Skokan se také smál, ale jen chabě a jaksi nepřítomně.

„Nu tak,“ řekl král netrpělivě, „nic tě nenapadá?“

„Pokouším se vymyslet nějakou novinku,“ řekl trpaslík roztržitě – víno ho totiž vyvedlo z rovnováhy.

„Pokoušíš se?“ vykřikl zlostně tyran. „Jak to myslíš? Á, už chápu. Jsi mrzutý a potřebuješ ještě víno. Tu máš, vypij to!“ Nalil vrchovatě další pohár a podával jej mrzákovi, který jen němě zíral a zalykal se.

„Pij, povídám!“ křičel ten netvor, „nebo u všech d'asů –“

Trpaslík váhal. Král zrudl zlostí. Dvořané se šklebili. Tripetta, na smrt bledá, přistoupila k mocnárovi trůnu, padla před ním na kolena a zapřísahala ho, aby ušetřil jejího přítele.

Tyran chvíli jen žasl nad její smělostí, jako by se rozpakoval, co počít nebo říci – jak nejvhodněji vyjádřit svůj hněv. Posléze ji beze slova od sebe odmrštil a obsah vrchovatého poháru jí vchrstl do obličeje.

Ubohé děvče se s námahou zvedlo, a aniž se odvážilo vzdychnout, vrátilo se na své místo na konci stolu.

Na chvíli se rozhostilo hrobové ticho, v němž by byl slyšet i pád listku či peříčka. Bylo přerušeno tichým, ale protivným, táhlým skřípotem, který jako by se ozýval současně ze všech koutů místnosti.

„Co – co znamená ten zvuk? Proč to děláš?“ zeptal se král rozlíceně trpaslíka.

Ten zatím zřejmě do značné míry vystřízlivěl a hledě teď upřeně, ale klidně do tyranovy tváře, pouze hlesl:

„Já – já? Jak bych to mohl být já?“

„Ozývalo se to myslím zvenku,“ poznamenal jeden z dvořanů. „Mám dojem, že to byl papoušek za oknem, že si brousil o dráty klece zobák.“

„Nejspíš,“ řekl na to král a tímto vysvětlením jako by se mu velmi ulevilo, „ale byl bych přísahal na svou rytířskou čest, že jsem slyšel toho trhana skřípat zuby.“

A tu se trpaslík zasmál (král byl tak osvědčený šprýmař, že smích nikomu nezazlíval) a odhalil přitom řadu velkých, silných a velice odpudivých zubů. Navíc krále ujistil, že milerád vypije tolik vína, kolik bude králi líbo. To mocnáře utišilo; a Skokan, vyprázdnil další pohár bez zjevnějšího účinku, začal horlivě předestírat své náměty.

„Nemohu říci, jak to spolu souvisí,“ prohodil s naprostým klidem, jako by v životě nevypil ani kapku vína, „ale vzápětí nato, co Vaše Veličenstvo uhodilo dívku a vchrstlo jí do obličeje víno – vzápětí nato, a zrovna když se papoušek za oknem tak divně ozýval, vzpomněl jsem si na jedno báječné vyrazení – je to naše národní zábava a často ji u nás provozujeme na maškarádách, ale zde by to byla úplná novinka. Bohužel je k tomu zapotřebí osmi lidí a –“

„Je nás tu tolik!“ zvolal král a smál se, jak pohotově přišel na tu náhodnou shodu. „Osm je nás nachlup – já a sedm mých ministrů. Tak ven s tím, jaké je to vyrazení!“

„Říkáme té hře Osm spoutaných orangutanů,“ odpověděl mrzák, „a je to opravdu nesmírně zábavné, když se to dobře sehraje.“

„My to sehrajeme,“ poznamenal král a přitom vypjal hrud' a přivřel víčka.

„Ta hra je rozkošná tím,“ pokračoval Skokan, „jakou paniku vyvolá mezi dámami.“

„Báječné!“ zahřměl král jedním dechem s ministry.

„Já vás vystrojím jako orangutany,“ řekl trpaslík, „svěřte mi to. Podoba bude tak dokonalá, že vás společnost na plese bude mít za skutečná zvířata – a jistě je to nejen ohromí, ale také vyděsí.“

„To je ale nádherné,“ zvolal král. „Z tebe ještě něco udělám, Skokane! Uvidíš!“

„Řetězů se používá proto, aby řinčením zvyšovaly zmatek. Budete předstírat, že jste hromadně utekli svým dozorcům. Vaše Veličenstvo si ani nedovede představit, jak mocně zapůsobí na maškarním plese takových osm orangutanů, které většina lidí pokládá za pravé a kteří s divokým řevem vtrhnou mezi vybrané a skvostně oblečené muže a ženy. Takový kontrast nikdo nenapodobí.“

„Nesmí,“ řekl král a celý kabinet chvatně povstal (také se již připozdilo), aby uskutečnil Skokanův plán.

Skokan přeměnil skupinu na hlouček orangutanů velmi jednoduchým, ale pro svůj záměr krajně účelným způsobem. Tato zvířata se v době, kdy se náš příběh udál, objevovala v civilizovaném

světě jen velmi zřídka; a protože napodobeniny, které trpaslík vytvořil, byly dostatečně zvířecí a víc než dostatečně ohyzdné, bylo možno uvěřit v jejich pravost.

Nejdříve byl král a jeho sedm ministrů vtěsnáno do přiléhavých trikotů. Pak byli pomazáni dehtem. Nato jeden z ministrů navrhl, aby se použilo peří; tento návrh však Skokan zamítl a všechny hned názorně přesvědčil, že srst zvířete, jako je orangutan, se dá mnohem věrněji napodobit lnem. Na dehtový nátěr byla tedy nanesena silná vrstva lnu. A teď přišel na řadu řetěz. Skokan jej nejprve ovinul kolem pasu králi a důkladně jej utáhl; pak kolem dalšího muže a opět utáhl, a tak to provedl postupně u všech osmi. Jakmile dokončil práci s řetězem, rozestavil jednotlivce co nejdále od sebe a utvořil z nich kruh, a aby všechno vypadalo ještě věrojatněji, protáhl zbytek řetězu dvakrát napříč tímto kruhem v pravém úhlu – jak prý tehdy měli ve zvyku lovci, když ukořistili šimpanze či jiné velké opice na Borneu.

Sál, ve kterém se ples pořádal, byla velmi vysoká kruhová místnost, do které denní světlo pronikalo jen jedním oknem v kupoli. V noci – byla ostatně určena hlavně nočním zábavám – bývala osvětlena ohromným lustrem, který visel na řetězu ze středu světlíku a býval spouštěn nebo vytahován pomocí závaží; to však i s lanem bylo umístěno (aby to nekazilo celkový vzhled) nad kupolí na střeše.

Výprava sálu byla svěřena Tripettě, ta se ale v některých drobnostech zřejmě řídila rozváznějšími pokyny svého maličkého přítele. Byl to právě jeho nápad, aby lustr pro tentokrát odstranili. Kapky vosku z jeho svíci – a v takovém teple se nedalo zabránit stékání vosku – by poškozovaly nádherné šaty hostů, kterých jistě bude mnoho, a nemohou se proto všichni vyhýbat středu sálu – totiž místu pod lustrem. V různých částech sálu byly rozmístěny nástěnné svícný a do pravé ruky každé karyatidy, jichž tu bylo podél stěn padesát až šedesát, byla zasazena pochodeň, která šířila libou vůni.

Na Skokanovu radu čekalo osm orangutanů se svým vystoupením trpělivě až do půlnoci, kdy sál přímo překypoval hosty. Sotva dozněly údery hodin, již se všichni v jednom chumlu přihnali či spíše přikutáleli – neboť skoro všichni se při vstupu zapletli do řetězů, padali a klopytali.

Rozruch mezi maskami byl nesmírný a královo srdce plesalo radostí. Jak se dalo předvídat, pokládali mnozí hosté ty dravě vyhlížející tvory – když ne zrovna za orangutany – tedy za nějaká skutečná zvířata. Dámy houfně omdlávaly úlekem; a kdyby byl král obezřetně nezakázal nosit v sále zbraně, bylo by všech osm brzy zaplatilo své vyražení krví. Jak už to v panice bývá, všechno se překotně hrnulo ke dveřím, jenže král nařídil, aby po jeho příchodu byly dveře okamžitě zamčeny a klíče odevzdány Skokanovi, jak to ostatně sám trpaslík předem navrhl.

Když vřava vrcholila a kdekdo se staral jen o vlastní kůži – v tlačenci rozčileného davu totiž opravdu hrozilo nebezpečí – mohli jste spatřit, jak řetěz, na kterém visíval lustr a který byl této noci vytažen, zvolna klesá dolů, až se hák na jeho konci zastavuje pouhé tři stopy od podlahy.

Brzy nato král se svými sedmi přáteli doklopýtal přes celý sál až pod kupoli, přímo k řetězu. A tu trpaslík, který jim byl v patách a popichoval je, aby zvyšovali rozruch, popadl jejich řetěz v průsečíku uprostřed kruhu a bleskurychle jej zavěsil na hák, na kterém býval zavěšen lustr. A poté jakási neviditelná síla vytáhla hák tak vysoko, že orangutani se rázem octli v těsně sraženém hloučku, čely k sobě.

Mezitím se obecnost z prvního otřesu už trochu vzpamatovalo; začínalo se teď na celou věc dívat jako na podařenou taškařici a při pohledu na ošemetné postavení opic propukalo v bouřlivý smích.

„Já se o ně postarám!“ ječel teď Skokan a jeho pronikavý hlas překřičel snadno všechn ten povyk. „Však já se o ně postarám! Myslím, že je znám. Jen co si je pořádně prohlédnu, hned vám řeknu, co jsou zač!“

Tu po hlavách obecnosti dohopsal ke stěně, tam z ruky karyatidy vytrhl pochodeň, s kterou se vrátil do středu sálu, vyskočil hbitě jako opička králi na hlavu a z ní se vyšplhal několik stop nahoru po řetěze, skláněje přitom pochodeň, jako by si prohlížel hlouček orangutanů, a stále pokřikoval: „Však já brzy zjistím, co jsou zač!“



Celý sál (i s opicemi) se svíjel smíchy, ale tu šašek náhle pronikavě hvízdal – a vzápětí vylétl řetěz prudce nahoru, vyvlekl s sebou užaslé, zmítající se orangutany a nechal je viset v prostoru mezi kupolí a podlahou. Skokan, přimknut k stoupajícímu řetězu, držel se stále ve stejné vzdálenosti od osmi pitvorných masek a ustavičně jim strkal k tvářím pochodeň, jako by chtěl pouze vypátrat, kdo jsou.

Tento let vzhůru celou společnost tak ohromil, že na chvíli nastalo hrobové ticho. Přerušil je onen temný, dotěrný skřípot, který tak zaujal krále a jeho rádce, když ukrutník vchrstl Tripettě víno do obličeje. Jenže tentokrát nemohlo být sporu o tom, odkud zvuk vychází. Ozýval se ze zpěněných úst trpaslíka, který skřípal zuby, zatínal své ohromné tesáky a s výrazem šílené zloby zíral do osmi tváří, jež se k němu vzhůru obracely.

„Aha!“ řekl konečně rozlícený šašek. „Už mi začíná svítat, co je to za lidi!“ A tu krále naoko prozkoumával blíž a blíž, až přiložil pochodeň k jeho líné srsti. Ta se rázem vzňala oslnivým plamenem.

Za pár vteřin bylo všech osm orangutanů v jediném plameni. Dav pod nimi ječel, zíral na ně ochromen děsem, ale nemohl jim v ničem pomoci.

Když potom plameny vyšlehly dивоčeji, vyšplhal se šašek, aby jim unikl, o něco výš; tímto pohybem upoutal pozornost zástupu, který se opět utišil. A tu trpaslík ještě jednou promluvil:

„Teď už vidím jasně, jací lidé se skrývají za těmito maskami. Je to mocný král a jeho sedm nejdůvěrnějších rádců – král, který se nebojí udeřit bezbranné děvče, a sedm rádců, kteří ho k takovým podlostem navádějí. A já, já jsem prostě Skokan, šprýmař, a tohle je můj poslední šprým.“

Sotva trpaslík skončil svou krátkou řeč, bylo dílo pomsty – díky značné vznětlivosti lnu i dehtu – dovršeno. Osm mrtvol se houpalo na řetězech – smrdutá, zčernalá, ohyzdná, beztvářá změř. Mrzák po nich mrštil pochodní, lehce a klidně se vyšplhal ke stropu a světlíkem v kupoli zmizel.

Říká se, že Tripetta, skrytá na střeše sálu, pomáhala svému příteli vykonat tuto plamennou pomstu a že se jim pak podařilo uprchnout spolu do staré vlasti. Nikdo je totiž od té chvíle nespátřil.

*Edgar Allan Poe: Jáma a kyvadlo a jiné povídky, Praha 1987, s. 177 – 186. Přeložil Josef Schwarz.*

### **Poznámky a vysvětlivky:**

**břítický** – jízlivý, kousavý; **kabinetní** – zde ve významu *vládní*; **karyatida** – sloup (i zčásti zapuštěný do zdi) ve tvaru oblečené ženské postavy; **Rabelaisův Gargantua** – francouzský renesanční spisovatel François Rabelais (před rokem 1500 – 1553) napsal satirický román o dvou obrech Gargantuovi a Pantagruelovi, kteří zosobňují živočišnou a požitkářskou složku životních nálad své doby; **rozlíceně** – zuřivě; **šprým** – žert, vtíp; **věrojatněji** – věrohodněji; **Voltaireův Zadig** – francouzský osvícenský filozof a spisovatel Voltaire (1694 – 1778) napsal román *Zadig*, jehož titulní postavou je filozof ze starověké Babylonie, který vyniká nadčasovými názory i úvahami.

### **Edgar Allan Poe: Skokan: poznámky k interpretaci**

Poeův *Skokan* nejenže poskytuje výjimečný čtenářský zážitek, ale zároveň v sobě koncentruje nejsilnější a nejvýznačnější rysy jak **Poeova autorského stylu**, tak celého **literárního romantismu**.

Poeovský je již **začátek**: *Nepoznal jsem člověka tak lačného žertování, jako byl král. Žil snad jen pro šprýmy. Kdo uměl dobře vyprávět anekdoty, ten si ho bezpečně získal.* Autor navozuje rozmarnou **atmosféru** volného vyprávění patrně zábavného příběhu. Teprve postupně budeme odkrývat, že vše je jinak (stejný princip Poe použil v povídce *Sud vína amontilladského*: tam se nám vypravěč nejprve představí jako senzitivní, ukřivděný hrdina, abychom teprve ve vrcholné fázi příběhu pochopili, že jde o sadistu, který neváhá sáhnout až k zákeřné a trýznivé vraždě).

Poe dokáže navázat **důvěrný vztah se čtenářem**: máme pocit, jako by si k nám se svým vyprávěním neformálně přisedl: *Náš král...* Přitom ovšem cítíme, že intelektuálně stojí nad příběhem a má jej ve své moci (zmínky o Rabelaisovi a Voltairovi).

**Charakteristika** šaška-Skokana, který je zároveň postižený, nám neomylně prozradí, že tu máme co dělat s romantismem a s **romantickým hrdinou**; vzpomeňme na znetvořeného zvoníka Quasimoda z románu *Chrám Matky Boží v Paříži* od Victora Huga. A podobně jako Quasimodo žije v sociální izolaci v chrámu, tak i Skokana vyřazuje z většinové společnosti navíc fakt, že je vlastně zajatcem z daleké země. A vztah Skokana a Tripetty ukazuje, že tu máme i typicky romantickou lásku s překážkami.

Zdánlivě okrajovou poznámkou, že *dny u dvora jsou poněkud delší než jinde*, Poe poprvé zřetelně naznačí, že jeho dosavadní hodnocení krále a jeho rádců jsou vlastně **ironická** a že vypravěč vůči těmito nadutým lenochům nechová pražádné sympatie. Jejich zlotřilá omezenost se projeví už v tom, že si svou přípravu na ples nechali na poslední chvíli v arogantní jistotě, že Skokan a Tripetta je s vypětím sil zachrání před blamáží.

Povšimněme si však, že jinak se pranic nedozvídáme o lidu té země ani o způsobu – jistě problematickém –, jakým mu král a rádcové vládnou. To je pro „platónský“ sloh romantismus příznačné: rodící se konflikt budeme sledovat jako **střetnutí individuálních charakterů**, zatímco realistický tvůrce by nevynechal příležitost detailně vylíčit sociální pozadí, tedy trudný všednodenní život obyčejných lidí v takové zemi. V Poeově povídce jen tušíme, že se nacházíme v paláci kdesi stranou běžného ruchu, patrně jsme na počátku novověku v některé evropské přímořské zemi, která si začíná budovat svou koloniální říši (lidé už něco tuší o exotických zvířatech, ale ještě je dobře neznají).

Když král přikáže Skokanovi vymyslet pro něj a pro rádce dokonalé masky, učiní tak velmi urážlivým způsobem, ale Skokan v sobě ještě svůj odpor potlačí. Ovšem v okamžiku, kdy král poníží Tripettu – surově ji odmrští a dokonce jí vchrstne pohár vína do tváře –, je rozhodnuto; **útok na čest** ušlechtilé dívky nemůže romantický hrdina ponechat bez odvety.

A zatímco Skokan své záměry tají, vypravěč nás volbou slov již nenechává na pochybách, na čí straně stojí: *král řval smíchy / vykřikl zlostně tyran / křičel ten netvor...*

Pro uskutečnění své strašlivé pomsty Skokan svou vůli přemůže rozčilení, jež se ho zmocnilo, a vše připraví se značným technickým důmyslem. I samotná realizace plánu je líčena tak, aby podtrhla chladnou sebejistotu, která Skokanovi dodává sílu i převahu. Navíc tu poznáváme Poeův smysl pro přírodní a technické obory a připomeneme si, že Poe také patří mezi zakladatele žánru science fiction – nic z toho není v rozporu s hlubší charakteristikou romantismu, který se přece rozvíjí v téže době, kdy své vítězné tažení západním světem zahajuje **průmyslová revoluce**.

V souladu s romantizujícím pojetím **antagonistického vztahu hrdina – společnost** jsou vykresleni i plesoví hosté: *Za pár vteřin bylo všech osm orangutanů v jediném plameni. Dav pod nimi ječel, zíral na ně ochromen děsem, ale nemohl jim v ničem pomoci.* Jde o nerozlišenou masu beze stopy samostatného, aktivního přístupu ke skutečnosti; nebýt Skokanova radikálního činu, navěky by králi a jeho nohsledům sekundovali na podobných plytkých i bizarních zábavách. Závěrečná Skokanova řeč účtuje nejen s králem a rádcí, ale také s davem tupých přitakávačů.

**Rozuzlení** je vylíčeno velmi naturalisticky, s až **barokní syrovostí**; ostatně, s barokem má romantismus společnou tendenci k mezním emocím: *Osm mrtvol se houpalo na řetězech – smrdutá, zčernalá, ohyzdná, bez tvará změř.*

Jen v jediné věci se Poeův Skokan od obvyklé prózy z éry romantismu liší: pro obě hlavní postavy – Skokana a Tripettu – příběh končí **happy endem**.

[http://fc00.deviantart.net/fs70/f/2010/327/b/b/hop\\_frog\\_by\\_jorch-d33g6g3.jpg](http://fc00.deviantart.net/fs70/f/2010/327/b/b/hop_frog_by_jorch-d33g6g3.jpg)

<http://baldpunk.com/wp-content/uploads/2009/11/edgar-allan-poe.jpg>

<http://www.eapoe.org/papers/misc1921/quinni43.jpg>

